

Sygn. akt II CSKP 70/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lutego 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzczak (sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości Spółdzielczej Kasy
Oszczędnościowo-Kredytowej "[...]" w upadłości z siedzibą w P.
przeciwko Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej w S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 11 lutego 2022 r.,
skarg kasacyjnych obu stron od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 16 października 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

- 1. odrzuca skargę kasacyjną pozwanej w zakresie odnoszącym się do rozstrzygnięcia oddalającego powództwo co do kwoty 46 305 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty (punkt I.1 zaskarżonego wyroku) oraz do rozstrzygnięcia oddalającego apelację powoda w pozostałym zakresie (pkt II);**
- 2. oddala skargę kasacyjną pozwanej w pozostałym zakresie;**

- 3. uchyla zaskarżony wyrok w części obejmującej zmianę wyroku sądu pierwszej instancji przez oddalenie powództwa o zapłatę kwoty 46 305 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty (pkt I.1), oddalając apelację powoda co do kwoty 204 931 zł (punkt II), a także co do punktu I.2 i III zaskarżonego wyroku i w tym zakresie przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...];**
- 4. pozostawia Sądowi Apelacyjnemu w [...] rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód syndyk masy upadłości Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej „[...]” w upadłości w P., domagał się od pozwanej Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo Kredytowej w S. zapłaty kwoty 461 677 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty. Wyrokiem z dnia 9 marca 2018 r. Sąd Okręgowy w G. zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 146 712 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty, oddalając powództwo w pozostałym zakresie.

Sąd Okręgowy ustalił, że Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „[...]” w upadłości (SKOK [...]), na zasadzie przymusowego zrzeszenia, jest członkiem pozwanej. Uchwałą z dnia 24 czerwca 2000 r. pozwana utworzyła fundusz promocyjno-reklamowy. Uchwałą z dnia 12 października 2012 r. nadano nowe brzmienie § 52 statutu pozwanej, z którego wynikało, że do opłacania składki na fundusz są zobowiązane kasy, a nie, jak dotychczas, wszyscy członkowie. Fundusz reklamowo-promocyjny powstawał z rocznej składki, w wysokości ustalonej corocznie przez pozwaną. W wykonaniu obowiązku statutowego SKOK [...] dokonała na rzecz pozwanej w okresie od marca 2012 do września 2015 r. wpłaty w łącznej kwocie 461 677 zł.

W dniu 27 października 2012 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (jedn. tekst: Dz. U.

z 2021 r., poz. 1844, dalej - „u.s.k.o.k.” lub „ustawa o SKOK”). W art. 86 ust. 2 pkt 1 u.s.k.o.k. nałożono na pozwaną obowiązek dostosowania statutu do postanowień tej ustawy w terminie sześciu miesięcy od dnia jej wejścia w życie i przedstawienia tego statutu do zatwierdzenia Komisji Nadzoru Finansowego (KNF). Pozwana, wnioskiem z dnia 24 kwietnia 2013 r., wystąpiła do KNF o zatwierdzenie statutu przyjętego uchwałą Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia z dnia 8 października 2012 r. Statut zawierał postanowienia dotyczące funduszu reklamowo-promocyjnego i obligatoryjnych składek na rzecz tego funduszu.

Na Walnym Zgromadzeniu w dniu 23 czerwca 2013 r. zarząd pozwanej poddał pod głosowanie uchwałę nr 21 dotyczącą likwidacji z dniem 1 kwietnia 2014 r. funduszu reklamowo-promocyjnego i obowiązku wpłat na ten fundusz. Uchwała ta nie zyskała wymaganej kwalifikowanej większości. Decyzją z dnia 22 lipca 2014 r. KNF odmówiła zatwierdzenia nowego brzmienia statutu. Po tej dacie pozwana zleciła sporządzenie opinii prawnych przez ekspertów, którzy nie podzielili stanowiska KNF co do niezgodności postanowień statutu z prawem. Pozwana wystąpiła do KNF o ponowne rozpatrzenie sprawy wnioskiem z dnia 8 sierpnia 2014 r. Decyzją z dnia 17 maja 2016 r. KNF uchyliła zaskarżoną decyzję z dnia 22 lipca 2014 r. i odmówiła zatwierdzenia statutu pozwanej.

Powództwem z dnia 2 kwietnia 2014 r. Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa im. [...] w T. zażądała ustalenia, że § 52 ust. 2 pkt 3 i ust. 7 statutu pozwanej, dotyczący funduszu reklamowo-promocyjnego, jest nieważny. W uzasadnieniu powódka powołała się na ustawę o SKOK, podkreślając, że przepisy tego aktu nie przewidują działalności pozwanej w tym zakresie. Wyrokiem z dnia 22 stycznia 2015 r. Sąd Okręgowy w G. stwierdził, że postanowienia statutu pozwanej dotyczące funduszu reklamowo-promocyjnego i obowiązkowych składek na ten fundusz są nieważne, jako sprzeczne z prawem. Apelacja pozwanej od tego wyroku została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 7 października 2015 r. Wyrokiem z dnia 14 czerwca 2017 r. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 7 października 2015 r.

Pismem z dnia 28 lutego 2017 r. powód wezwał pozwaną do zapłaty kwoty 461 677 zł tytułem zwrotu nienależnego świadczenia, spełnionego na podstawie postanowień statutu pozwanej, uznanych następnie za nieważne.

Sąd Okręgowy przyjął, że świadczenia SKOK [...] - polegające na wpłatach na fundusz reklamowo-promocyjny - miały charakter świadczeń nienależnych. Obowiązek ich spełnienia wynikał z postanowień statutu pozwanej, które następnie deklaratoryjnym orzeczeniem sądu zostały uznane za nieważne. Nie istnieje tym samym podstawa prawna do zobowiązania kas - członków pozwanej - do dokonywania przysporzeń swoim kosztem na rzecz pozwanej.

Z dokonanych przez Sąd ustaleń wynikało, że nadwyżka występująca w funduszu reklamowo-promocyjnym za 2012 r. w kwocie 537 887,82 zł została w części, tj. co do kwoty 157 930,61 zł, przeksięgowana na wynik finansowy. W części przeznaczono ją na pokrycie straty z lat ubiegłych, a w części na fundusz stabilizacyjny. W ten sposób, zdaniem Sądu, pozwana zaoszczędziła wydatków na inne cele niż te, które były bezpośrednio związane z funduszem reklamowo-promocyjnym. W tym zakresie pozwana nie zużyła ani nie utraciła korzyści i pozostaje wzbogacona kosztem powódki. Środki gromadzone w funduszu w kolejnych latach były wydawane zgodnie z celem funduszu. Występująca w październiku 2015 r. nadwyżka w kwocie 4578,07 zł została podzielona i zwrócona poszczególnym kasom. Oznacza to, że przed wystosowaniem wezwania do zapłaty pozwana nie dysponowała już korzyściami ze składek wpłaconych na fundusz.

W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał, że pozwana pozostaje bezpodstawnie wzbogacona w zakresie środków wpłaconych za rok 2012, co implikowało powinność zwrotu kwoty 146 712 zł. Co do kwot wpłaconych w kolejnych latach pozwana zużyła uzyskane korzyści, wydając je na cele statutowe. Sąd zaprzeczył zarazem, aby pozwana powinna liczyć się z obowiązkiem zwrotu zużywając uzyskane korzyści. Pozwana, niezależnie od wątpliwości wyrażanych na tle ustawy o SKOK co do zgodności z prawem funduszu reklamowo-promocyjnego, była związana postanowieniami statutu. W ocenie Sądu, pozwana nie była uprawniona do tego, aby we własnym zakresie zweryfikować zgodność postanowień statutu

z prawem, czy też zaniechać wydatkowania zgromadzonych środków na cele statutowe. Członkowie pozwanej mieli prawo oczekiwać, że będzie ona wykonywała swoje statutowe zadania. Pozwana dysponowała ponadto opiniami autorytetów prawniczych, z których wynikało, że funkcjonowanie funduszu reklamowo-promocyjnego jest zgodne z prawem.

W rezultacie, zdaniem Sądu, pozwana do momentu negatywnej weryfikacji postanowień statutu, czy to w postępowaniu sądowym, czy to przez KNF, miała obowiązek realizowania zadań przewidzianych w statucie. Prowadząc w dalszym ciągu tę działalność i wydatkując zgromadzone w funduszu środki, nie miała tym samym obowiązku liczyć się z koniecznością ich późniejszego zwrotu.

Na skutek apelacji obu stron wyrokiem z dnia 16 października 2018 r. Sąd Apelacyjny w [...] zmienił zaskarżony wyrok w ten tylko sposób, że zasądzoną kwotę 146 712 zł obniżył do kwoty 100 407 zł i oddalił powództwo co do kwoty 46 305 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty, a w pozostałym zakresie oddalił obie apelacje.

Apelację pozwanej Sąd Apelacyjny uznał za uzasadnioną w zakresie, który odnosił się do okresu poprzedzającego wejście w życie ustawy o SKOK. W ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy nieprawidłowo zasądził na rzecz powoda zwrot kwot wpłaconych przez SKOK [...] przed wejściem w życie tej ustawy, ponieważ w tym czasie brak było podstaw do przyjęcia, że § 52 ust. 2 pkt 3 i ust. 7 statutu pozwanej mogły być niezgodne z prawem. W pozostałej części Sąd Apelacyjny nie podzielił zarzutów pozwanej, oddalając jej apelację.

Za częściowo zasadną Sąd uznał również apelację powoda. Przyjął, że skoro ustalenie nieważności postanowień statutu wywołało skutek *ex tunc*, pozwana powinna co do zasady zwrócić powodowi całość kwoty wpłaconej w okresie od wejścia w życie ustawy o SKOK do końca okresu wpłat, tj. do dnia 29 września 2015 r. Sąd Apelacyjny zgodził się także co do zasady ze stanowiskiem powoda, że pozwana wcześniej niż ustalił to Sąd Okręgowy powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu uzyskanych korzyści.

Sąd Apelacyjny zważył, że co do kwoty uiszczonej przez SKOK [...] w ostatnim kwartale 2012 r. pozwana nie kwestionowała obowiązku zwrotu,

wskazując jedynie bezpodstawnie, że kwota ta powinna ulec proporcjonalnemu obniżeniu. Nie ulegało zatem wątpliwości, że skoro pozwanej po rozliczeniu wpłat za rok 2012 pozostała kwota 157 930,61 zł, to pozwana była zobowiązana zwrócić powodowi wpłaconą przez SKOK [...] kwotę 36 678 zł.

Jednocześnie, zdaniem Sądu Apelacyjnego, co najmniej w dacie wskazanej w uchwale nr 21 poddanej pod głosowanie na Walnym Zgromadzeniu w dniu 23 czerwca 2013 r., dotyczącej likwidacji z dniem 1 kwietnia 2014 r. funduszu reklamowo-promocyjnego i obowiązku dokonywania wpłat składek na ten fundusz, pozwana miała świadomość niezgodności z prawem postanowień statutu. Data wskazana w tej uchwale jako data wejścia jej w życie była w związku z tym chwilą, od której pozwana winna liczyć się z obowiązkiem zwrotu środków uzyskanych od SKOK [...].

W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał, że powodowi należy się zwrot wpłaconych kwot za okres od dnia 1 kwietnia 2014 r. Jednocześnie Sąd Apelacyjny przyjął, że skoro omawiane kwoty w roku 2015 były rozliczone przez pozwaną z kasami, to domaganie się przez powoda zwrotu wpłaconych w tym okresie kwot nie było zasadne.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyły obie strony. Powód zakwestionował wyrok w części oddalającej powództwo co do kwoty 46 305 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie i oddalającej apelację powoda co do kwoty 204 931 zł, zarzucając naruszenie art. 409 w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c.; art. 409 k.c. w związku z art. 38 § 1 pkt 10 ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz. U. z 2021 r., poz. 648) w związku z art. 41 § 1 u.s.k.o.k. i art. 65 § 1 k.c.; art. 409 w związku z art. 354 k.c.; art. 227, art. 228 § 1, art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c., a także art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. Pozwana zaskarżyła wyrok w całości, zarzucając naruszenie art. 405, art. 410 § 1 i art. 409 k.c., a także art. 328 § 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Odnosząc się do skargi kasacyjnej powoda, Sąd Najwyższy uznał za zasadne dokonanie łącznej oceny podniesionych w niej zarzutów naruszenia prawa materialnego i procesowego.

Zgodnie z art. 409 k.c. obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony. Przepis ten wyraża zasadę aktualności wzbogacenia, według której bezpodstawnie uzyskana korzyść podlega zwrotowi w takim zakresie, w jakim zobowiązany do jej zwrotu pozostaje wzbogacony. Odstępstwo od tej reguły wynika z art. 409 *in fine* k.c. - zobowiązanie do zwrotu korzyści nie wygasa mimo braku wzbogacenia, jeżeli zobowiązany, wyzbywając się korzyści lub zużywając ją, powinien się liczyć z obowiązkiem zwrotu.

Do wygaśnięcia obowiązku zwrotu korzyści nie wystarcza, aby wzbogacony zużył korzyść; równie istotne jest to, aby ze zużyciem tym łączyło się ustanie stanu wzbogacenia. Warunek ten nie jest zrealizowany, jeżeli wzbogacony nabył za uzyskaną korzyść inne mienie, które nadal stanowi element jego aktywów - stan wzbogacenia odpowiadający wartości tego mienia istnieje wtedy w dalszym ciągu. Wyzbycie się lub utrata korzyści, uchylająca konieczność zwrotu wzbogacenia, zachodzi zatem jedynie w razie bezproduktywnego, konsumpcyjnego zużycia korzyści (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2017 r., IV CSK 628/16, niepubl. i powołane tam dalsze orzecznictwo). Ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na wzbogaconym (art. 6 k.c.).

W wydanym w zbliżonym stanie faktycznym wyroku z dnia 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21, niepubl., Sąd Najwyższy przypomniał, że powinność liczenia się z obowiązkiem zwrotu w znaczeniu przyjętym w art. 409 k.c. obejmuje nie tylko sytuację, w której zobowiązany wie, że korzyść mu nie przysługuje, lecz także przypadek, w którym jest przekonany, że korzyść jest należna, lecz z obiektywnego punktu widzenia, przy uwzględnieniu okoliczności sprawy, powinien wiedzieć lub przypuszczać, że będzie zobowiązany ją zwrócić. Powinność liczenia się z obowiązkiem zwrotu, o której mowa w art. 409 k.c., nie jest zatem kwestią świadomości wzbogaconego; decydujące znaczenie mają w tej mierze kryteria obiektywne, co w przypadku spółdzielni zrzeszającej w skali kraju szereg innych spółdzielni oznacza konieczność przyjęcia podwyższonego standardu staranności, wymaganego od profesjonalnego uczestnika obrotu. Rozstrzygające znaczenie przy ocenie powinności liczenia się z obowiązkiem zwrotu ma chwila wyzbycia się

lub zużycia korzyści (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21, niepubl.).

W okolicznościach sprawy sporny był zarówno zakres, w jakim pozwana wyzbyła się korzyści w postaci wpłat dokonanych przez SKOK [...], jak i to, czy wyzbywając się tej korzyści powinna była liczyć się z obowiązkiem jej zwrotu.

Zgodnie z art. 378 § 1 k.p.c. sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji, z czego wynika nie tylko zakaz wyjścia poza te granice (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55), lecz także nakaz odniesienia się do zarzutów apelacji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2019 r., I CSK 368/18, niepubl.). Powód zarzucił w apelacji m.in., że korzyść pozostająca po stronie pozwanej wynosiła 157 930 zł, nie zaś - jak przyjął Sąd Okręgowy - 146 712 zł. Wiązało się to z ustaleniami Sądu Okręgowego, według których nadwyżka w funduszu reklamowo-promocyjnym w zakresie kwoty 157 930 zł została przeksięgowana na wynik finansowy; w tym zakresie nie doszło zatem do zużycia lub utraty korzyści, a pozwana pozostawała wzbogacona kosztem SKOK [...] (k. 408).

Sąd Apelacyjny nie wskazał wprost, że opiera rozstrzygnięcie na ustaleniach poczynionych w pierwszej instancji, z motywów zaskarżonego wyroku nie wynikało jednak, aby zanegował przywołane stanowisko. Sąd Apelacyjny nie odniósł się jednak do zarzutu apelacyjnego powoda, według którego pozwana, skoro przeniosła na wynik finansowy kwotę 157 930,61 zł, pozostaje wzbogacona wobec niego do wysokości tej kwoty. Powód wywodził w tym kontekście, że kwota ta nie powinna być odnoszona wyłącznie do wpłat dokonanych w roku, w którym doszło do jej przeniesienia na wynik finansowy jako nadwyżki funduszu reklamowo-promocyjnego, lecz należy ją uznać za ogólną wartość, do której pozwana pozostaje wzbogacona. Kwestia ta była istotna o tyle, że jeśli pozwana zachowała w związku ze świadczeniem spełnionym przez SKOK [...] korzyść w kwocie 157 930,61 zł, to w tym zakresie zbędne były rozważania co do tego, czy pozwana powinna się liczyć z obowiązkiem jej zwrotu (art. 409 k.c.). Konieczne było zatem wyjaśnienie, jaką część korzyści uzyskanej tytułem nienależnego świadczenia ze

strony SKOK [...] pozwana w rzeczywistości zachowała i w jakiej części korzyść ta została utracona.

Sąd Apelacyjny rozważań takich nie poczynił, toteż trafny okazał się w tym zakresie zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c.

W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 409 k.c. i przepisów z nim związanych, należało natomiast zważyć, że obowiązek zwrotu składek uiszczonych przez SKOK [...] wynikał *in casu* z nieważności postanowień statutu pozwanej w zakresie, w jakim przywidywał on utworzenie funduszu reklamowo-promocyjnego, powstającego z rocznej składki obciążającej m.in. SKOK [...] (art. 410 § 2 k.c.). Nieważność ta wynikała ze sprzeczności statutu z przepisami ustawy o SKOK, która weszła w życie 27 października 2012 r. Nieważność ta została potwierdzona przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 czerwca 2017 r., IV CSK 461/16, niepubl., wydanym w postępowaniu o ustalenie nieważności relewantnych postanowień statutu wszczętym powództwem innego podmiotu.

Do prawidłowego zastosowania art. 409 k.c. konieczne było zatem zbadanie, od kiedy pozwana - z obiektywnej perspektywy i przy uwzględnieniu właściwego w tym przypadku podwyższonego standardu staranności – mogła powziąć poważną wątpliwość, czy postanowienia statutu są zgodne z przepisami ustawy wchodzącej w życie w dniu 27 października 2012 r., a tym samym, czy stwarzają one w dalszym ciągu, w zmienionym stanie prawnym, niewadliwą podstawę prawną do pobierania składek na fundusz reklamowo-promocyjny. Należało zarazem przyjąć, że na pozwanej spoczywała powinność kontroli postanowień statutu w aspekcie zgodności z aktualnym ustawodawstwem, tym bardziej, że art. 86 ust. 2 u.s.k.o.k. nakładał na nią obowiązek dostosowania statutu do postanowień tej ustawy w terminie 6 miesięcy od dnia jej wejścia w życie i wystąpienia do KNF z wnioskiem o jego zatwierdzenie. Pozwana powinna była zatem z chwilą wejścia w życie ustawy podjąć działania zmierzające do przeglądu postanowień statutu pod kątem ich zgodności z nowym stanem prawnym, a w razie potrzeby - działania dostosowawcze.

Wywody Sądu Apelacyjnego nie czyniły zadość tym wymaganiom. Za niejasne należało uznać, dlaczego za miarodajną w rozważanym aspekcie Sąd

uznał proponowaną datę wejścia w życie uchwały zmierzającej do likwidacji funduszu reklamowo-promocyjnego (1 kwietnia 2014 r.), poddanej pod głosowanie w dniu 23 czerwca 2013 r. Jeżeli propozycja likwidacji funduszu i uchylenia obowiązku dokonywania wpłat została ujęta w projekcie uchwały poddanej pod głosowanie przez zarząd pozwanej, to zasadny był wniosek, że przynajmniej w dacie złożenia projektu uchwały pozwana przejawiała poważne wątpliwości co do dopuszczalności funkcjonowania funduszu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21). Z motywów zaskarżonego wyroku nie wynikało bowiem, aby przyczyny poddania pod głosowanie projektu powołanej uchwały były oderwane od zastrzeżeń dotyczących legalności funduszu. W istocie zaś wątpliwości co do dopuszczalności funkcjonowania funduszu musiały powstać wcześniej, mając na względzie czas konieczny do przygotowania projektu uchwały. Nawiązanie do daty oznaczonej w projekcie uchwały jako zamierzona data likwidacji funduszu jawiło się w tym kontekście jako przypadkowe; co więcej, data ta została w istocie dowolnie wskazana przez pozwaną, a tym samym bazowanie nań stałoby w sprzeczności z dążeniem do obiektywizacji okoliczności rozstrzygających o powinności liczenia się z obowiązkiem zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia.

Ze wzmiankowych ustaleń faktycznych Sądów *meriti* można było ponadto wnioskować, że część zrzeszonych kas podważała już wcześniej dopuszczalność utworzenia funduszu reklamowo-promocyjnego. Skoro tak, wyjaśnienia wymagało, dlaczego – w zestawieniu ze spoczywającym na pozwanej obowiązkiem kontroli zgodności statutu z przepisami ustawy i przy uwzględnieniu wstecznego skutku ustalenia nieważności postanowień statutu - zastrzeżeń tych Sąd Apelacyjny nie uznał za wystarczające do stwierdzenia, że pozwana powinna była się liczyć z obowiązkiem zwrotu uzyskiwanych korzyści już od zmiany stanu prawnego wynikającej z wejścia w życie ustawy o SKOK.

Nie bez znaczenia w tej mierze jest, że z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2017 r., IV CSK 461/16, nie wynika, aby kwestia dopuszczalności prowadzenia przez pozwaną działalności reklamowo-promocyjnej budziła szczególne jurydyczne wątpliwości. Sąd Najwyższy uznał, że niemożność prowadzenia dowolnej działalności przez pozwaną wynikała jednoznacznie z art. 43 u.s.k.o.k., zgodnie z którym Kasa Krajowa nie może prowadzić innej działalności niż

określona w ustawie lub w ustawach odrębnych, w ustawie zaś nie uwzględniono czynności z dziedziny promocji lub reklamy, a zarazem nie uwzględniały jej też ustawy odrębne. Z drugiej strony, powoływane przez pozwaną opinie prawne zostały, jak zauważył Sąd Apelacyjny, sporządzone we wrześniu 2014 r. i na początku 2015 r., a tym samym w końcowej fazie postępowania sądowego o ustalenie nieważności postanowień statutu. Opinie te nie mogły zatem stanowić argumentu na rzecz braku po stronie pozwanej powinności liczenia się z obowiązkiem zwrotu korzyści w czasie poprzedzającym głosowanie nad projektem uchwały, przewidującym likwidację funduszu reklamowo-promocyjnego.

Odrębnego rozważenia wymagało stanowisko Sądu Apelacyjnego co do zwrotu składek uiszczonych przez SKOK [...] w 2015 r. W sprawie ustalono, że SKOK [...] dokonała w 2015 r. trzech wpłat w kwotach po 18 659 zł, a ponadto, że korzyści odpowiadające kwotom wpłaconym po roku 2012, a zatem także w roku 2015, zostały zużyte. Skoro Sąd Apelacyjny przyjął, że pozwana powinna była liczyć się z obowiązkiem zwrotu korzyści od dnia 1 kwietnia 2014 r., to w świetle przyjętej w wyroku argumentacji zwrotem powinna być konsekwentnie objęta m.in. suma uiszczona przez SKOK [...] w roku 2015.

Kwota ta nie została jednak zasądzona na rzecz powoda, a uzasadnienie rozstrzygnięcia w tym zakresie sprowadzało się do stwierdzenia, według którego (...) skoro omawiane kwoty w roku 2015 były rozliczone przez pozwaną ze SKOK-ami, to domaganie się przez powoda zwrotu wpłaconych przez niego w tym okresie kwot (...) nie jest zasadne”. Z podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku nie wynikało jednak, w jaki sposób doszło do „rozliczenia” owych kwot z kasami, a także, czy SKOK [...] była beneficjentem tego rozliczenia, a jeśli tak, to w jakim zakresie. Zaskarżony wyrok uchylał się zatem w tej części od kontroli kasacyjnej, co czyniło trafnym zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., jak również art. 410 w związku z art. 409 k.c. ze względu na brak adekwatnych ustaleń faktycznych, pozwalających na ocenę prawidłowości zastosowania przepisów prawa materialnego.

Przechodząc do skargi kasacyjnej pozwanej, w części, w jakiej zaskarżeniem objęto rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego oddalające powództwo co

do kwoty 46 305 zł (punkt I.1) i oddalając apelację powoda w pozostałym zakresie, skargę należało uznać za niedopuszczalną wobec braku interesu w zaskarżeniu (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r. (zasada prawna), III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108).

W części, w jakiej skarga kasacyjna podlegała merytorycznemu rozpoznaniu, pozwana podnosiła w pierwszej kolejności, że środki funduszu reklamowo-promocyjnego nie wchodziły do jej majątku, ponieważ nie wpływały na wysokość kapitałów własnych i zostały wydatkowane na rzecz kas, a tym samym nie mogły powodować wzbogacenia pozwanej. Nawet jednak jeśli przyjąć, że pozwana została wzbogacona, to należało uznać, iż powinna się była liczyć z obowiązkiem zwrotu dopiero od uprawomocnienia się wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 22 stycznia 2015 r. ustalającego nieważność postanowień statutu, tj. od dnia 7 października 2015 r.

Zarzut ten był nietrafny. Jak wskazano w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21, z punktu widzenia odpowiedzialności pozwanej na podstawie art. 405 w związku z art. 410 § 1 k.c. nie ma znaczenia rachunkowa kwalifikacja świadczeń spełnionych przez SKOK [...] jako części funduszu reklamowo-promocyjnego. Rozstrzygające jest natomiast to, że pozwana mogła tymi środkami dysponować na równi ze środkami własnymi. Wydatkowanie tych środków na działalność reklamowo-promocyjną powinno być w związku z tym rozpatrywane w kontekście utraty wzbogacenia i skutków tej utraty (art. 409 k.c.), co też uczynił Sąd Apelacyjny. Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynikało, że pozwana powinna się była liczyć z obowiązkiem zwrotu korzyści co najmniej od dnia 23 czerwca 2013 r., jeśli nie wcześniej, o czym była mowa w kontekście zarzutów merytorycznych podniesionych w skardze kasacyjnej powoda i co Sąd Apelacyjny powinien rozważyć rozpoznając sprawę ponownie.

Na ocenę tę nie mogły rzutować racje dotyczące korzyści wizerunkowych, jakie w ocenie pozwanej przysparzała zrzeszonym kasom działalność promocyjno-reklamowa finansowana z funduszu. Dotyczy to również argumentów dotyczących związania pozwanej postanowieniami statutu w kształcie nadanym uchwałami jej organów. W okolicznościach sprawy problem nie polegał bowiem na tym,

czy pozwana po wejściu w życie ustawy o SKOK była nadal związana postanowieniami statutu w ówczesnym kształcie, lecz na tym, czy pozwana - po wejściu w życie tej ustawy - powinna z obiektywnego punktu widzenia wiedzieć lub przypuszczać, że miarodajne postanowienia statutu, w dotychczasowym brzmieniu, nie stanowią niewadliwej podstawy prawnej do pobierania od zrzeszonych kas składek na fundusz reklamowo-promocyjny, a tym samym, że może być zobowiązana do zwrotu świadczeń spełnionych na jej rzecz na podstawie tych postanowień.

Ubocznie należało zauważyć, że jeżeli dopuszczalność dalszego funkcjonowania funduszu reklamowo-promocyjnego była podważana przez część zrzeszonych kas, to pozwana mogła odpowiednio wcześniej podjąć samodzielnie działania mające na celu autorytatywne przesądzenie tej kwestii przez sąd (art. 189 k.p.c.). Droga ta została ostatecznie wykorzystana przez jedną ze zrzeszonych kas.

Za niezasadny należało uznać również zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. Pomijając, że zarzut ten nie został prawidłowo powiązany z przepisami o postępowaniu apelacyjnym (art. 391 § 1 k.p.c.), w orzecznictwie wskazywano wielokrotnie, że zarzut naruszenia art. 328 § 2 (obecnie art. 327¹) w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może okazać się skuteczny wyłącznie wtedy, gdy sposób sformułowania uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji stoi na przeszkodzie przeprowadzeniu jego kontroli kasacyjnej w zakresie powołanych w skardze zarzutów (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2018 r., I CSK 608/17, niepubl. i powołane tam dalsze orzecznictwo). Wydany *in casu* wyrok Sądu drugiej instancji – w zakresie zarzutów kasacyjnych podniesionych przez pozwaną – poddawał się w pełni kontroli kasacyjnej.

Niezależnie od tego, analiza uzasadnienia rozważanego zarzutu prowadziła do spostrzeżenia, że pozwana kwestionowała nie tyle sposób sporządzenia uzasadnienia zaskarżonego wyroku, lecz pominięcie przez Sąd Apelacyjny jednego z zarzutów apelacji złożonej przez pozwaną. W celu skutecznego poddania wyroku Sądu Apelacyjnego kontroli kasacyjnej w tym aspekcie konieczne było jednak podniesienie zarzutu naruszenia art. 378 § 1 k.p.c., który reguluje granice rozpoznania apelacji. Wywody pozwanej obejmowały ponadto krytykę wyroku Sądu

Okręgowego, w zakresie, w jakim wyrok ten zasądzał na rzecz powoda kwotę 146 712 zł tytułem zwrotu składek wpłaconych przez SKOK [...] w roku 2012 r. Uwadze pozwanej uszło jednak, że Sąd Apelacyjny zmodyfikował to rozstrzygnięcie, skarga kasacyjna jest natomiast środkiem zaskarżenia od wyroku sądu drugiej instancji, nie zaś sądu pierwszej instancji.

W konsekwencji, zaskarżony wyrok wymagał częściowego uchylenia, ponieważ trafne okazały się zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej powoda. Skarga kasacyjna pozwanej podlegała natomiast częściowemu odrzuceniu, a w części podlegającej merytorycznemu rozpoznaniu - oddaleniu w braku uzasadnionych podstaw.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴, art. 398¹⁵ § 1 i art. 398⁶ § 3 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

jw